

સમયસાર, (ગાથા ૫૦ થી ૫૫) ચોથો બોલ છે. ત્રણ બોલ આવી ગયા, ટીકા, ટીકાનો ચોથો બોલ બાકી છે. ચીકણો નહીં ? ચીકણા, શું કહે છે. સૂક્ષ્મ અધિકાર છે.

(ગાથા-૫૦ થી ૫૫ ટીકાનો બોલ - ૪.) જે ચીકણો, લૂખો, શીત, ઉષ્ણ, ભારે, હલકો, કોમળ અથવા કઠોર સ્પર્શ છે તે બધોય જીવને નથી કારણકે તે પુદ્ગલ દ્રવ્યના પરિણામમય હોવાથી (પોતાની) અનુભૂતિથી ભિન્ન છે.)

આ આત્મા છે આત્મા ! એ અનંત અનંત ગુણનો પિંડ વસ્તુ છે. અને જે અનંત ગુણ છે એ એની શક્તિ, એનું સત્ત્વ, એના ભાવ છે. અને જ્યારે એનો (આત્માનો) અનુભવ થાય છે, ત્યારે જ આ રાગ - ચીકાશ, સ્પર્શ, વર્ણ, રંગ, ગંધ આદિથી ભગવાન આત્મા ભિન્ન છે. તો જ્યારે પોતાનો અનુભવ થાય છે, તો પુદ્ગલદ્રવ્ય જે છે એનો સ્પર્શ નામનો ગુણ છે - ચોથો બોલ ચાલે છે.

પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે, એનો સ્પર્શ નામનો ગુણ છે, એની આઠ (પ્રકારે) પર્યાય થાય છે, એ આત્મામાં નથી. જે ચીકાશ છે - ચીકાશ એ ગુણ નથી, ચીકાશ એ સ્પર્શગુણની પર્યાય છે, પર્યાય નામ અવસ્થા છે. ચીકાશ લૂખાશ એ પણ સ્પર્શગુણની લૂખ્ખી એક પર્યાય છે. ગુણ નથી. ગુણ તો સ્પર્શ છે. અને ઠંડા એ પણ સ્પર્શગુણની પર્યાય છે, ગરમ પણ પર્યાય છે, ભારે એ પણ સ્પર્શગુણની પર્યાય છે, હલકી - કોમળ ને કઠોર એ સ્પર્શ છે એ સર્વેય જીવના નથી. સમજાણું કાંઈ ?

જીવ, એ સ્પર્શને ક્યારે ય અડયો જ નથી. પોતાના દ્રવ્ય - ગુણ ને પર્યાયને આત્મા સ્પર્શે છે - ચૂંબે છે - અડે છે પણ પરદ્રવ્ય કે ગુણ કે પર્યાયને ક્યારે ય અડતો નથી. સમજાણું કાંઈ ? એ ત્રીજી ગાથામાં આવી ગયું છે. સમયસાર ત્રીજી (ગાથા) પોતાનો આત્મા પોતાના દ્રવ્ય - ગુણ - પર્યાયને ચૂંબે છે નામ સ્પર્શે છે - અડે છે પણ પરદ્રવ્ય - કર્મને - શરીરને (કોઈ પર વસ્તુને) ચૂંબતો નથી - સ્પર્શતો નથી- અડતો નથી. અનંતકાળમાં આત્મા પરદ્રવ્ય - કર્મને - શરીરને ચૂંબતો નથી- અડતો નથી- સ્પર્શતો નથી, કેમ કે તે તો પરદ્રવ્ય છે. અને પરદ્રવ્યનો પોતાની પર્યાયમાં અભાવ છે - પર દ્રવ્યના દ્રવ્ય - ગુણ - પર્યાયનો (આત્મામાં) અભાવ છે. પણ એનો અભાવ છે એમ અનુભવમાં ક્યારે આવે છે ? એ કહે છે કે એ ચીકાશાદિ જીવના નથી. કેમ કે એ પુદ્ગલદ્રવ્યના પરિણામમય હોવાથી, જરી સૂક્ષ્મ વાત છે.

પુદ્ગલ જે જડ પુદ્ગલ છે એ દ્રવ્ય છે. અને એમાં સ્પર્શગુણ છે. એ ગુણ છે એમાં ચીકાશ આદિ પર્યાય છે. તો (એમ) દ્રવ્ય - ગુણ - ને પર્યાય ત્રણે પુદ્ગલમય છે. આહાહાહા ! એ આત્મામાં છે જ નહીં, પણ આત્મામાં છે નહીં ક્યારે ? એનું (આત્માનું) ભાન થાય છે (ત્યારે) એ કહે છે. આહાહા ! એ પુદ્ગલદ્રવ્યના હોવાથી પોતાની અનુભૂતિથી ભિન્ન છે. આ આત્મા જે દ્રવ્ય છે એથી તો એ ભિન્ન છે, પણ ભિન્ન ક્યારે અનુભવમાં આવે છે ? સમજાણું કાંઈ ? સૂક્ષ્મ છે વિષય !

જેમ સ્પર્શગુણ પુદ્ગલનો છે, પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે અને સ્પર્શ તેનો ગુણ છે ચીકાશ આદિ પર્યાય છે (એમ) હવે આત્મામાં, આત્મા દ્રવ્ય છે, એના જ્ઞાન આનંદ આદિ ગુણ છે અને એની અનુભૂતિ એ તેની પર્યાય છે. અનુભૂતિ નામ આત્મા આનંદમૂર્તિ પ્રભુ આત્મા છે, એનો સમ્યગ્દર્શનના કાળમાં એનો અનુભવ થાય છે. તો એ આનંદનું વેદન થાય છે, એ અનુભૂતિ કહેવામાં આવે છે. એને સમ્યગ્દર્શન કહો, અનુભૂતિ કહો, સ્વરૂપ આચરણ કહો.... આત્મા (શાંત સ્વભાવી) શાંતિ જે સ્વભાવમાં હતી એ પર્યાયમાં વ્યક્ત થઈ એને અનુભૂતિ કહે છે. ઝીણો વિષય ભાઈ !

આહાહા ! ભગવાન આત્મામાં અહીં છ બોલ લેવા છે. એક પુદ્ગલદ્રવ્ય જડ, એનો સ્પર્શગુણ અને એની ચીકાશ લૂખ્ખી આદિ પર્યાય, એ ત્રણેય આત્માથી ભિન્ન છે. ક્યારે ? આહાહા ! કે અનંત ગુણનો પિંડ પોતાનો ભગવાન આત્મા, એમાં અનંતગુણ છે, એવી અંતરદૃષ્ટિ થાય છે ત્યારે જે પર્યાયમાં અનુભૂતિ થાય છે, ત્યારે એને ભિન્ન છે એવું અનુભવમાં આવ્યું. પંડિતજી ? આવી વાત છે, ભગવાન વાત તો એવી ચીજ છે. આહાહાહા ! ભગવાન આત્મા !

(ઓહોહો !) ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય દિગમ્બર સંત ! પંચપરમેષ્ઠિમાં આચાર્ય (પદમાં) એ પંચપરમેષ્ઠિમાં આચાર્ય હતા. અને તેની ટીકા કરવાવાળા અમૃતચંદ્રાચાર્ય તે પણ પંચપરમેષ્ઠિમાં આચાર્ય હતા. જેમને સંત કહેવામાં આવે છે, સંત એને કહીએ કે જેમને પ્રચૂર સ્વસંવેદન આનંદની મહોરછાપ હોય અંદરમાં... પાંચમી ગાથામાં આવ્યું છે. કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે અમારો વૈભવ શું છે ? આ જગતના વૈભવ માને છે પૈસા - ધૂળ ને શરીરને એ તો ધૂળ છે એ વૈભવ અમારો નહીં અમારો વૈભવ આત્મા કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે. હું (ચૈતન્ય) દ્રવ્ય - ગુણ છું - હું અનંતગુણ છું અને એનો આશ્રય કરીને મારી જે અનુભૂતિ - પ્રચૂર સ્વસંવેદન પ્રગટ્યું. સમ્યગ્દર્શનમાં આનંદનો સ્વાદ આવે પણ થોડો - થોડો, સમ્યગ્દર્શન જે ધર્મની પહેલી સીડી, ધર્મની પહેલ - શરૂઆત, પહેલી કહે છે ને ! પહેલી શરૂઆતમાં ધર્મની (જે) દશા પ્રગટ જ્યારે થાય છે ત્યારે તો પહેલાં અતીન્દ્રિય આનંદનું વેદન પર્યાયમાં અનુભવમાં જે અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવે છે. એ સ્વાદ પર્યાય છે. આનંદ એ ગુણ છે અને દ્રવ્ય જે આનંદાદિ ધરનારો દ્રવ્ય છે. સમજાણું ?

તો.... આત્મા દ્રવ્ય છે, વસ્તુ આ પૈસા (રૂપિયા) દ્રવ્ય એ નહીં, હોં ? 'દ્રવતિ ઇતિ દ્રવ્યમ્' - જે દ્રવે છે - જે વસ્તુ કાયમ રહીને પર્યાયથી દ્રવે છે પરિણમે છે. એ દ્રવ્યઆત્મા જેણે દૃષ્ટિમાં લીધું તો દ્રવ્યમાં જે આનંદ જે ગુણ છે એ પર્યાયમાં - અનુભૂતિ તરીકે આનંદનો અનુભવ થયો, તો એ દ્રવ્ય - ગુણ ને પર્યાય ત્રણેય આત્માના છે. વચ્ચે જે રાગાદિ દયા-દાન

આદિ વિકલ્પ જે ઊઠે છે એ વિકાર છે. એનાથી ભગવાન આત્મા ભિન્ન છે. પણ ભિન્ન ક્યારે થાય છે કે દ્રવ્યની અનુભૂતિ કરે ત્યારે, ભિન્ન થાય છે, ભિન્ન છે એવું જ્ઞાન થાય છે. ઝીણી વાત છે પ્રભુ ! મારગ વીતરાગ - જૈન પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ (તીર્થંકર દેવ) બિરાજે છે મહાવિદેહમાં સીમંધર પ્રભુ ! ત્યાં ગયા હતા કુંદકુંદાર્ય સંવત ૪૯, બે હજાર વર્ષ પહેલાં ત્યાં ગયા હતા. આઠ દિવસ ત્યાં રહ્યા ને તેમને લબ્ધિ હતી ચાર તસુ જમીનથી ઊંચે ચાલવાની. ૮ દિવસ મહાવિદેહમાં રહ્યા ને ત્યાંથી આવીને આ શાસ્ત્ર બનાવ્યા. આહાહાહા !

એ શાસ્ત્ર બનાવ્યા એના પછી હજાર વર્ષ પછી એક અમૃતચંદ્ર આચાર્ય થયા, એમણે આ ટીકા બનાવી છે. બન્ને સંત હતા, બન્ને પંચપરમેષ્ઠિમાં અનુભૂતિનો વૈભવ - આનંદનો વૈભવ (પ્રચૂર સ્વસંવેદન) દશા અંદર જેમને પ્રગટ થઈ હતી. અતીન્દ્રિય આનંદની મહોરછાપ જેમની.... જેમ (પોષ્ટ) કાર્ડમાં મહોરછાપ લગાવે છે ને, કવર ઉપર પાડે છે એમ મુનિદશામાં પ્રચૂર અતીન્દ્રિય આનંદની મહોરછાપ પડે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ... ?

અહીંયા તો હજી અનુભૂતિની વાત ચાલે છે. એનાથી (મુનિથી) નીચલા દરજજાની વાત - મુનિના દરજજાથી અનુભૂતિની ચીજ ચોથા ગુણસ્થાનમાં નીચેની ચીજ છે. સમ્યગ્દર્શનની જ્યારે ઉત્પત્તિ થાય છે ત્યારે તેની દૈષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર જાય છે. જ્ઞાયક ચિદાનંદ ! નિમિત્તથી પણ હકીને, રાગ - દયા - દાન - વ્રત - ભક્તિ આદિનો રાગ, એનાથી પણ હકીને, પર્યાયથી પણ હકીને ત્રિકાળ જ્ઞાયક ઉપર દૈષ્ટિ જાય છે. સમજાણું કાંઈ ? ત્યારે એને સમ્યગ્દર્શન થાય છે, અને ત્યારે તેને અનુભૂતિ થાય છે આનંદની. ત્યાંથી ધર્મની શરૂઆત થાય છે, અહીંયા આ વાત છે. પ્રભુ ! (આત્મા) એ અનુભૂતિથી ભિન્ન છે કહ્યું ને ! કેમ એવું કહ્યું ? આ તો ટીકા ગંભીર છે ! ચીકાશ આદિ એ સર્વ જીવના નથી, કેમ કે પુદ્ગલ દ્રવ્યના પરિણામમય - પરિણામમય એમ કહ્યું. કેમ ? કે જે ચીકાશ - લૂખાશ આદિ જે પર્યાય છે એ પુદ્ગલદ્રવ્યના પરિણામવાળા (એમ) નહીં (પરંતુ) પરિણામમય - અભેદ છે એ સ્પર્શગુણાદિ છે. એની ચીકાશ - લૂખાશ (આદિ) જે છે એ પુદ્ગલદ્રવ્યના પરિણામમય (એટલે કે) એની સાથે અભેદ છે.

આહાહા ! અને આત્મામાં આત્માની અનુભૂતિ છે એ આત્મદ્રવ્ય સાથે અભેદ છે. ઝીણી વાત છે ભાઈ ! આ તો સમયસાર છે, આ તો ત્રણલોકના નાથ જિનેશ્વરદેવ એમની દિવ્યધ્વનિ (છે) એ સાંભળીને આવ્યા કુંદકુંદાર્ય, (તેઓ) સંત હતા - મુનિ (રાજ) હતા ભાવલિંગી ! એ પ્રભુ (તીર્થંકર સીમંધરનાથ) પાસે ગયા, ભગવાન તો (મહાવિદેહમાં) બિરાજે છે. અત્યારે (વર્તમાન) બિરાજે છે. સંવત (૪૯) બે હજાર વર્ષ પહેલાંની વાત છે. સમજાણું કાંઈ... ?

(આનો આધાર) જયસેન આચાર્યની ટીકામાં છે - સંસ્કૃત ટીકા છે ને ! સમયસાર (ટીકા) જયસેન આચાર્યની (તેમાં આધાર છે) કે ભગવાન (કુંદકુંદ) ત્યાં ગયા હતા અને (એક) બીજું દર્શનસારમાં છે, એક દેવસેનાચાર્ય થયા, એનું દર્શનસાર (ગ્રંથ) પુસ્તક છે નાનું, ત્યાં શ્લોક છે કે એ પ્રભુ કુંદકુંદાર્ય મહાવિદેહમાં જઈને આ જે વસ્તુ (તત્ત્વજ્ઞાન) અમને આપ્યું, જો ન આપ્યું હોત તો અમને મુનિપણું શી રીતે પ્રાપ્ત થાત ! એમના દર્શનસારમાં છે, દર્શનસાર પુસ્તક (અત્યારે) અહીં નથી, રાત્રે કાઢ્યું તું કાલ, અહીંયા તો બધા હજારો પુસ્તક છે.

આહાહા ! એ કુંદકુંદાર્ય ભગવાન સંત હતા ભાવલિંગી - અનુભવી આનંદના વેદવાવાળા

– (આત્મ) વૈભવ પોતાના અંતરમાં પ્રગટ થયો હતો, તેઓ ત્યાં ગયા હતા. અહોહો ! સાક્ષાત્ ભગવાન (સીમંધરપ્રભુ) ના દર્શન કર્યા, કેટલું' ક સમાધાન શ્રુતકેવળી પાસેથી કર્યું (ત્યાં) શ્રુતકેવળી (ઓ) બિરાજે છે ને અત્યારે ! આ તો બે હજાર વર્ષ થયાં... ! !

અત્યારે ભગવાન બિરાજે છે – વર્તમાન બિરાજે છે. આયુષ્ય ક્રોડપૂર્વનું છે પાંચસે ધનુષનો દેહ છે – બે હજાર હાથ, ભગવાન મનુષ્યપણે વર્તમાન (દેહસહિત) બિરાજે છે. (કુંદકુંદાચાર્ય) ત્યાંથી આવીને આ ટીકા (સમયસાર આદિ ગ્રંથ) બનાવ્યા, ટીકા અમૃતચંદ્રાચાર્યે બનાવી, તો (તેઓશ્રી) કહે છે, પ્રભુ ! એક વાર સાંભળતો ખરો ! ભગવાન તરીકે જ બોલાવે છે (સૌ જીવને) ૭૨ ગાથામાં આવ્યું છે.... ભગવાન આત્મા ! એમ જ કહે છે. ૭૨ ગાથામાં છે કે પુણ્ય ને પાપના ભાવ, દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ આદિના ભાવ એ બધા અશુચિ છે. (સમયસાર) કર્તા – કર્મ અધિકાર અશુચિ કહે છે. અમૃતચંદ્ર આચાર્ય ટીકામાં કહે છે. અને ભગવાન આત્મા શુચિ (પવિત્ર) છે. એ તો અશુચિથી ભિન્ન નિર્મળાનંદ છે. સમજાણું કાંઈ ?

આહાહા ! જેમને સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરવું હોય તો નિર્મળાનંદ પ્રભુ (આત્માની) દૈષ્ટિ કરવી પડશે. એની દૈષ્ટિ નિમિત્ત ઉપરથી હઠી જશે, રાગ-વિકલ્પ જે છે ભક્તિ આદિનો એનાથી પણ દૈષ્ટિ હઠી જશે. ભગવાનની ભક્તિ આદિના જે (ભાવ) એ તો રાગ છે. પોતાની સ્વરૂપ ભક્તિ – (નિજમાં) એકાગ્રતા એ નિશ્ચય ભક્તિ છે – એ વીતરાગી ભક્તિ છે. આહાહાહા ! સમજાણું કાંઈ... ?

એ આત્મામાં જ્યારે સ્પર્શગુણની પર્યાય નથી, ને (પુદ્ગલ) દ્રવ્ય જે છે એમાં સ્પર્શગુણ છે અને ચીકાશ આદિ લૂખાશ (વગેરે) પર્યાય છે એ પર્યાય પુદ્ગલથી પરિણામમય છે – પુદ્ગલથી તન્મય છે. આપણા જીવથી ભિન્ન છે, પણ ક્યારે ભિન્ન છે ? જ્યારે અનુભૂતિ (આત્માની) થાય છે તો ભિન્ન છે. નહિંતર (એમને એમ) માનવું ધારણા કરવી, ધારણામાં (તો) એમ કર્યું કે આ રાગાદિ – સ્પર્શાદિ આત્માથી ભિન્ન છે એ કાંઈ વસ્તુ નહીં, અનુભૂતિ આત્માની જ્યારે થાય છે ત્યારે ભિન્ન – યથાર્થ ભાનમાં આવે છે. આહાહા !

એ અહીં કહે છે દેખો ! એ પરિણામમય હોવાથી, છે ? એક-એક શબ્દમાં મહાન શક્તિ (ભાવ) છે. હજી તો ચોથા બોલની સ્પર્શની (વાત) ચાલે છે. ચોથો બોલ ચાલે છે – પરિણામમય હોવાથી, કોણ ? ચીકાશ, લૂખાશ આદિ જે ઠંડી – ગરમ એ બધી પુદ્ગલની પર્યાય પુદ્ગલમાં છે, પોતાની અનુભૂતિથી ભિન્ન છે, આપણી અનુભૂતિથી ભિન્ન છે, દ્રવ્યથી ભિન્ન છે એ નહીં. (પણ) જીવ દ્રવ્યથી ભિન્ન (નથી કહ્યું) કેમ કે ભિન્ન તો દ્રવ્યથી છે જ પણ એની અનુભૂતિ થયા વિના ભિન્ન છે એવું અનુભવમાં નથી આવતું. આહાહાહા !

આ સ્પર્શ છે ને ! ઠંડો – ગરમ, ભારે, હળવો, ચીકણો – લૂખ્ખો એ પુદ્ગલમાં પુદ્ગલના પરિણામમય એ પુદ્ગલથી પર્યાય અભેદ છે એની સાથે, પણ (એ પર્યાયો) આત્મામાં નથી. આત્મા ભગવાન આત્મામાં નથી તો ક્યારે નથી ? કે જ્યારે એનો (આત્માનો) અનુભવ થાય છે – જ્ઞાયક શુદ્ધ ચૈતન્યધન પ્રભુ, પરમસ્વભાવભાવ, પારિણામિકભાવ, સહજાત્મસ્વરૂપ પ્રભુ (આત્મ) દ્રવ્ય, એની દૈષ્ટિ કરવાથી, (એનું જ્ઞાન કરવાથી) જ્ઞાનનું લક્ષ ત્યાં દોરવાથી, પર્યાયમાં જે અનુભવ આનંદનો હોય – જ્ઞાનની વ્યક્તતા હોય, જ્ઞાનની વ્યક્તતા – સમકિત

હોય - વીર્યની વ્યક્તતા હોય, સ્વરૂપ નિર્મળ એની રચના કરે એવી વ્યક્તતા હોય એને અહીંયા અનુભૂતિ કહે છે. અરે ! ભગવાન ! સમજાણું કાંઈ... ?

આ તો હિન્દી કહે છે ને ! આ તો હિન્દીમાં આવ્યું ને ! અમારે પંડિતજી આવ્યા છે ને ! મારગ આવો છે ભગવાન. આહાહાહા !

આહાહા ! અનુભૂતિથી ભિન્ન છે, પુદ્ગલમય જે ચીકાશ - લૂખાશ (આદિ) એ જીવદ્રવ્યથી ભિન્ન છે એમ ન કહું કેમ કે જીવદ્રવ્યથી તો ભિન્ન જ છે પણ ભિન્ન ક્યારે અનુભવમાં આવે ? પોતાના આત્માનું અનુસરણ કરીને અનુભૂતિ... ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન પૂર્ણાનંદ જિનબિમ્બસ્વરૂપ, જિનસ્વરૂપ “ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે ને ઘટ ઘટ અંતર જૈન” - ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે (એટલે કે) ભગવાન જિનસ્વરૂપી જ અંદર બિરાજમાન છે. અત્યારે હોં ? ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે ને ઘટ ઘટ અંતર જૈન - એ ઘટમાં અંદર જિનસ્વરૂપ (વીતરાગસ્વરૂપ) છે, એની એકાગ્રતાથી અનુભૂતિ થાય છે, ત્યારે એને જૈન કહેવામાં આવે છે. આહાહા !

બાકી તો વાડામાં (સંપ્રદાયમાં) જૈન નામ ધરાવે એ કોઈ ચીજ નહીં. ‘ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે’ (આ પદ) બનારસીદાસ (નું) સમયસાર નાટકકાર (નું છે) સમયસાર કળશ ટીકા (માંથી બનાવેલ છે.) ઓહોહો ! ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે આ દેહ (દેવળમાં) મંદિરમાં ભગવાન (આત્મા બિરાજે છે) આ (દેહ) તો મસાણની ધૂળ છે - કર્મ અંદર (સૂક્ષ્મ) ધૂળ - માટી છે. આહાહાહા !

પુણ્ય ને પાપના શુભઅશુભ ભાવ એ તો પુણ્ય પાપતત્ત્વ ભિન્ન છે, આ નવ તત્ત્વ છે ને - તો શરીર - કર્મ અજીવ તત્ત્વ છે, દયા - દાન - વ્રત - ભક્તિ પુણ્ય તત્ત્વ, હિંસા - જૂઠ - ચોરી એ પાપ તત્ત્વ છે. ભગવાન આત્મા એ અજીવ ને પુણ્ય - પાપ તત્ત્વથી ભિન્ન જ્ઞાયક તત્ત્વ છે. એ જ્ઞાયક તત્ત્વનો જ્યારે અનુભવ થાય છે - એ ચિદાનંદ પ્રભુ સહજાત્મસ્વરૂપ - સહજાનંદ એ સહજ આનંદનો કંદ પ્રભુ, એનો આશ્રય કરીને - એનું અવલંબન લઈને જે પર્યાયમાં - દશામાં (અવસ્થામાં) આનંદનો અનુભવ થવો એનું નામ (સ્વાનુભૂતિ - સમ્યગ્દર્શન છે.)

કોણ છે ? છોકરાંવને બહાર લઈ જાવ, છોકરાંવને બહાર લઈ જાવ છોકરાંવને.... ભાઈ ! આ તો સમયસાર છે અને એનો એક એક શ્લોક (ગાથા) અલૌકિક છે ! ભગવાન ! સમય નામ (શુદ્ધ) આત્મા એનો સાર ! એ દયા - દાન - વ્રત ના રાગથી પણ ભિન્ન ભગવાન છે. એ આત્મા આનંદ પ્રભુ સચ્ચિદાનંદ આત્મા, સત્ નામ કાયમ રહેવાવાળો, ચિદ્ નામ જ્ઞાન ને આનંદ નામ સુખ- શાંતિ, એ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ આત્મા અંદર, એના તરફનો ઝૂકાવ કરવાથી, અનાદિનો ઝૂકાવ તો રાગ અને પર્યાય ઉપર છે - અંશ ઉપરને રાગ ઉપર, પર્યાય એક અંશ છે, તે આખી ચીજ નહીં. તે અનાદિથી એક સમયની પર્યાય ને રાગ, દયા - દાનના વિકલ્પશુભ તે ઉપર દૈષ્ટિ અનાદિની છે, એ તો મિથ્યાદૈષ્ટિ છે. ‘પર્યાય મૂઢા પર સમયા’ એક સમયની પર્યાય મારી છે એ પણ પર્યાયમૂઢ જીવ છે. અને રાગ - દયા - દાન તે મારા છે (એવા અભિપ્રાયવાળો) મહામૂઢ છે. આહાહા !

પણ એક સમયની પર્યાય જે છે એ તો નાશવંત છે (ક્ષણભંગુર) ભગવાન (આત્મા) અંદર ધ્રુવ - અવિનાશી - ત્રિકાળી ચૈતન્યધન છે. એ ચૈતન્યધનની દૈષ્ટિ કરવાથી, પર્યાયની દૈષ્ટિ

છૂટી જાય છે ત્યારે (આત્માનો) અનુભવ થાય છે, એ અનુભૂતિથી સ્પર્શગુણની પર્યાય ભિન્ન છે, ત્યારે જાણવામાં આવ્યું. સમજાણું કાંઈ... ? એક બોલ, આ ચોથો બોલ થયો.

(હવે) પાંચમો (બોલ) સ્પર્શાદિ સામાન્ય પરિણામમાત્ર રૂપ છે. હવે શું કહે છે ? દેખો, સ્પર્શ, રસ, ગંધ વર્ણ, રંગ એ ચાર સામાન્ય છે, સ્પર્શ આદિ સામાન્ય પરિણામ માત્ર રૂપ – એને રૂપ કહે છે. કેમ (રૂપ) કહે છે ? કે રંગ – ગંધ, રસને સ્પર્શ એ ચાર સામાન્ય રૂપ જે છે એને રૂપ કહે છે. આ તો ઝીણી વાત છે, ભાઈ આ તો ભગવાનની વાણી સૂક્ષ્મ છે. કહે છે કે જે સ્પર્શાદિ, આદિ શબ્દ કહ્યો છે ને ! સ્પર્શ, ગંધ, રસને રંગ એ ચાર લેવા સ્પર્શાદિ સામાન્ય માત્ર એકરૂપ પરિણામમાત્ર એકરૂપ એને ‘રૂપ’ કહે છે (આહા !) પરમાણું – પુદ્ગલમાં સ્પર્શ, ગંધ, રસ, વર્ણ – રંગ એ સામાન્યને અહીંયા ‘રૂપ’ કહે છે. એ રૂપ છે.

એ વર્ણ જીવનો નથી. એ રૂપ (માં) ચાર જે પર્યાય એકસાથે કહી, દ્રવ્યના ગુણની પર્યાય સામાન્ય, ઓલામાં એક એક (પર્યાય) લીધી હતી. રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ એક – એક (પર્યાય), હવે એ ચારનું એકરૂપ સામાન્ય તેને ‘રૂપ’ કહે છે. એ રૂપથી ભગવાન આત્મા ભિન્ન છે. હવે આ શરીરને હાડકાં ને માંસ એ તો હવે જડ છે – માટી છે, એ આત્મામાં નથી. આત્મામાં એ નથી એનામાં આત્મા નથી. શું કીધું ? આ તો હાડકાં – માંસ (ચામડી) છે જડ-પુદ્ગલની પર્યાય છે આ ઉપર દેખાય તો એમાં આત્મા નહીં અને આ આત્મામાં નહીં. આહાહા...

વીતરાગી જૈનદર્શનનું તત્ત્વજ્ઞાન બહુ સૂક્ષ્મ છે ભાઈ ? એ બીજે ક્યાંય વીતરાગ સિવાય બીજે ક્યાંય છે નહીં. કોઈ પંથમાં એ માર્ગ છે નહીં. આહાહા !

એવો પંથ આ સૂક્ષ્મ ગજબ વાત છે, ભાઈ ! આવી સૂક્ષ્મ વાત શ્વેતાંબરમાંય નથી, કારણકે એ તો શ્વેતાંબર તો બે હજાર વર્ષ પહેલાં દિગમ્બરમાંથી જુદા પડી ગયા, દૈષ્ટિ વિપરીત થઈને પછી શાસ્ત્ર બનાવ્યા, ભગવાન એમાં આ વાત છે નહીં. આ તો સંતો ! દિગમ્બર (ભાવલિંગી) મુનિઓ ! કેવળીના કેડાયતો ! એમની (સાક્ષાત્ તીર્થંકરની) દિવ્ય ધ્વનિમાંથી જે ગ્રહણ કર્યું ને એમણે પોતાની વાણીમાં આવ્યું. ... ત્યાં તો આવું કહે છે કુંદકુંદાચાર્ય એમ કહે છે (સમયસારમાં કહે છે કે) હું મારો પોતાનો વૈભવ કહીશ, ભગવાન કહે છે માટે કહીશ એવું નથી – હું મારા અનુભવથી કહીશ, એમ કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ... ?

અને શ્વેતાંબરમાં તો એવું આવે છે, મેં તો સાંભળ્યું છે (એમના શાસ્ત્રમાં) સુધર્મ સ્વામી કહે છે, ભગવાન એમ કહેતા હતા, એમ કહે છે (તેઓ), આ કહે છે કુંદકુંદાચાર્ય હું તો મારા નિજવૈભવથી કહીશ, ભગવાન કહે છે માટે કહીશ એમ નહીં. મારી અનુભૂતિ આત્માની આનંદની, સ્વાદ મને પ્રચૂર આવ્યો છે. ચોથા ગુણસ્થાનમાં સમકિતીને આનંદ આવે છે પણ થોડો છે. પંચમ ગુણસ્થાનમાં સાચા શ્રાવક આ શ્રાવક છે તે તો શ્રાવક જ નથી, જેમને પંચમ ગુણસ્થાન દશા સમકિતસહિત અંદરની શાંતિની વૃદ્ધિ થઈ છે એવા પંચમગુણસ્થાનમાં જે અનુભૂતિ છે એ આનંદનો સ્વાદ ચોથા (ગુણસ્થાન) કરતાં વિશેષ છે. એનાથી પણ વિશેષ (આનંદ) મુનિરાજને છે અતીન્દ્રિય ! એટલે તો (મુનિરાજ) કુંદકુંદાચાર્ય પાંચમી ગાથા (શ્રીસમયસાર) માં કહ્યું અમને પ્રચૂર સ્વસંવેદન (વર્તે) છે. પ્રચૂર શબ્દ કહ્યો છે. પાંચમી ગાથા (ની) ટીકામાં છે. સમજાણું કાંઈ... ? આહા ! ઝીણી વાત પ્રભુ ! વીતરાગ માર્ગ બહુ સૂક્ષ્મ

પ્રભુ ! આહાહા !

એ અનુભૂતિ (આત્માની) અતીન્દ્રિયઆનંદનો સ્વાદ ઉગ્ર (વર્તે) એને મુનિપણા છે, મુનિપણા કોઈ નગ્નપણાને કે પંચમહાવ્રતની ક્રિયા એ કાંઈ મુનિપણા નહીં. સમજાણું કાંઈ... ?

અહીં એ કહે છે, એ રૂપથી હું ભિન્ન છું. એ રૂપ પુદ્ગલદ્રવ્યના પરિણામમય, પરિણામવાળા નહીં. પુદ્ગલદ્રવ્યના પરિણામમય એવા 'વર્ણ - ગંધ - રસ - સ્પર્શરૂપ એ બધું રૂપ' - એ પુદ્ગલદ્રવ્યના પરિણામમય - પુદ્ગલદ્રવ્યની પર્યાયોનું (એકપણું) રૂપ - અભિન્ન, એવું હોવાથી પોતાની અનુભૂતિથી ભિન્ન છે. એકલા આત્માથી ભિન્ન એમ નહીં રૂપ મારાથી ભિન્ન છે રૂપ, હું અરૂપી ભગવાન (આત્મા) પ્રભુથી ભિન્ન એમ નહીં (પરંતુ) એની (આત્માની) અનુભૂતિ હો, આનંદનો સ્વાદ હો - એવી અનુભૂતિથી એ રૂપ ભિન્ન છે. આવું ભેદજ્ઞાન બતાવ્યું, ભગવાન આમ છે ભાઈ ! લોકો માને ન માને, વસ્તુ તો આ છે. સમજાણું કાંઈ... ? બે બોલ થયા. થઈ ગયાને ! (બોલ) પાંચ થયાને !

જે ઔદારિક શરીર છે, આ ઔદારિક શરીર એનાથી ભગવાન આત્મા અંદર ભિન્ન છે. (આ શરીર - દેહ) એ તો માટી છે. પુદ્ગલ અસ્તિકાય, આટલામાં તો અનંતા સ્કંધ છે, રજકણ - પરમાણું અનંતા સ્કંધ તેમાં એક પરમાણું ને એક પરમાણુંમાં અનંતગુણ જેટલી સંખ્યાએ આત્મામાં ગુણ છે - અનંત ગુણ છે ચૈતન્ય, એટલી સંખ્યાએ એક પરમાણુંમાં જડ ગુણ છે. બધાં પુદ્ગલનું આ ઔદારિક શરીર છે એનાથી ભગવાન (આત્મા) ભિન્ન છે. ક્યારે ? કે ભિન્ન તો છે પણ આત્મદ્રવ્યનો અનુભવ હો - આનંદનો ત્યારે ભિન્ન છે, એવું ભાન થયું. આહાહા !

આ તો શૂરવીરના કામ છે. વીરનો માર્ગ છે શૂરાનો, કાયરનાં કામ નહીં ત્યાં. અહીંયા તો પરમાત્મા (કહે છે) એ સંત કહે છે - એ પરમાત્મા જ છે. પરમેષ્ઠિ છે અમૃતચંદ્રાચાર્ય, કુંદકુંદાચાર્ય (આદિ) દિગમ્બર સંત, કોઈપણ હો ત્યારે પરમેષ્ઠિમાં આવે, એ એમ ફરમાવે છે કે ઔદારિક શરીરથી તમે ભિન્ન છો. એકવાત, (બીજી વાત) ઔદારિક શરીર જે છે એ પુદ્ગલની પર્યાય છે. આ પુદ્ગલની પર્યાય છે. પર્યાય હો, ગુણ નહીં, ગુણ તો ત્રિકાળ રહે છે અંદર, પુદ્ગલ ત્રિકાળ રહે છે એવા ગુણ પણ ત્રિકાળ રહે છે અને આ પર્યાય તો એક સમયની જુદી જુદી છે. તો આ ઔદારિક (શરીર) આ પર્યાય છે, એને હું ચલાવું કે હલાવું એ આત્મામાં છે જ નહીં, આત્મા ઔદારિક શરીરને હલાવી શકે છે ? કે દૂર કરી શકે છે ? હાથથી (ચોપડીના) પાનાં ફેરવી શકે છે ? એવી (શક્તિ) આત્મામાં છે જ નહીં. પંડિતજી જયપુરનાં પંડિતજી પ્રોફેસર જયપુર પ્રોફેસર છે, મોટા - બડા અહીંયા રહે છે, છોડી દીધું છોડીને (અહીં છે.) આહાહા !

શું કહે છે ? આ ઔદારિક શરીર જે પુદ્ગલની પર્યાય છે, આ (દેહ) તો પરમાણુની પર્યાય છે, એનાથી ભગવાન (આત્મા) ભિન્ન છે. ક્યારે ? કે આત્મા આનંદસ્વરૂપી છે એવી દૈષ્ટિ કરીને ચૈતન્ય જ્ઞાયક નિત્યાનંદ પ્રભુ એ ઉપરની દૈષ્ટિ કરીને જેને (પોતાની) પર્યાયમાં આનંદનો અનુભવ આવે, જેમાં શાંતિનો સ્વાદ આવે ત્યારે એને એ અનુભૂતિમાં (આવ્યું કે) એ ઔદારિક શરીર ભિન્ન જાણવામાં આવ્યું. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા ! આમ કહે કે આ ઔદારિક શરીર મારું નથી (શરીર પર છે) એ તો એક ધારણા કરી લીધી. સમજાણું કાંઈ ? આ શરીર મારામાં નથી - શરીર જડ છે પણ એ તો (મનમાં) ધારણા, એ વસ્તુ (અનુભૂતિ) - અનુભવ

ન થયો. એવું તો અનંત વાર કર્યું છે. અગિયાર અંગ ભણ્યો અનંત વાર ભણ્યો એ કોઈ ચીજ (સ્વાનુભવ) નહીં. (મુદ્દે વિચારવાનો છે!) મુદ્દા - માલની વાત છે. અહીં એકે એક (વાત) કઠિન! એકે એક શબ્દ ગજબ છે! સમયસાર ભગવાન તીર્થંકરની સાક્ષાત્ વાણી! અજોડ - અજોડ છે! દિવ્યચક્ષુ કહેવાય છે. આહાહાહા!

કહે છે કે ઔદારિક શરીર એ જીવમાં નથી ક્યારે? કે જ્યારે જીવનો અનુભવ થાય છે કે આ જીવ (આત્મા) છે? જીવ તો ત્રિકાળી (છે, ને છે) પણ એની પર્યાયમાં એનો અનુભવ હો, ત્યારે એવું માલૂમ થાય છે ને! છે તો ત્રિકાળી! નિગોદના જીવમાં પણ પર્યાયમાં અક્ષરના અનંતમા ભાગે (જ્ઞાન છે) આવું હોવા છતાં દ્રવ્ય તો ત્યાં પરિપૂર્ણ છે. ભગવાન તો પરિપૂર્ણ દ્રવ્ય છે અને કેવળજ્ઞાન થયું પર્યાયમાં ત્યારે દ્રવ્ય તો પરિપૂર્ણ જ છે. એ દ્રવ્ય (આત્મદ્રવ્ય) પરિપૂર્ણ છે એમાં ક્યારેય ઓછા - વત્તા પણ કે વધઘટ થતી નથી. ત્રિકાળી જ્ઞાયકમૂર્તી ધ્રુવ પ્રભુ નિત્યાનંદ જ્ઞાયક, એમાં ઔદારિક શરીર નથી. એ ઔદારિકમાં (જે જે) ક્રિયા થાય છે એ મારામાં નહીં, એ ક્રિયા થાય છે એ મારાથી નહીં.

તો... હું કોણ છું? કે હું તો અનુભૂતિ, ચૈતન્યસ્વરૂપ પ્રભુ ત્રિકાળ એનું અનુસરણ કરીને એને અનુસરીને થવાવાળો અનુભવ થયો, એ જ્ઞાન- આનંદ - શાંતિ આદિ જે અનંતગુણ છે જેટલા આત્મામાં અનંતગુણ કેટલા છે? કે લોક (અલોક) ના આકાશનો અંત નથી, આ ચૌદ બ્રહ્માંડ છે એ તો અસંખ્ય જોજનમાં છે, અને પછી આકાશ - આકાશ - આકાશ, આહાહા! અંત નહીં, અંત છે તો પછી શું પછી શું? તો એવો અલોક - અંત વિનાનો, દશેય દિશામાં અનંત - અનંત આકાશ છે તો એનાં જેટલા પ્રદેશ છે એક પરમાણું જેટલી જગ્યામાં રોકાય તેનું નામ પ્રદેશ તો આવું જે અંતવિનાનું આકાશ એનો જે પ્રદેશ છે અનંત, તેનાથી અનંતગુણ એક આત્મામાં ગુણ છે, અરેરે! સમજાણું કાંઈ? એટલા અનંતગુણ એક પરમાણુમાં ગુણ છે.

એક આકાશ નામનો પદાર્થ છે જેનો ક્યાંય અંત નથી, દશેય દિશામાં ઉપર - (નીચે) ક્યાંય અંત નથી, ઉપર અંત છે ક્યાંય? અંત વિનાના (આકાશમાં) એટલા પ્રદેશ અનંત - અનંત છે, એનાં અનંત ગુણ તો આકાશ પ્રદેશમાં છે, પ્રદેશ અનંત છે પણ એમાં અનંત ગુણ તો ગુણ છે. અને આ ભગવાન આત્મામાં જેટલા અનંતગુણ પ્રદેશથી ગુણ (કહ્યા) એ (આકાશના) અનંતગુણ ગુણથી અનંતગુણ ગુણ આત્મામાં છે. અનંત પ્રદેશ એ અનંતગુણ એનાથી પણ અનંત ગુણ છે. અનંત પ્રદેશ છે એક એક પ્રદેશમાં અનંતગુણ એમ આત્મામાં અહીંયા અનંત ગુણ છે. આવું ક્યાં! (આવું ઝીણું જાણવું જોઈએ) હૈં! જાણવું બધું જોઈએ, જાણશે તો... નહિતર તો એને નિવેડા નહીં આવે બાપા!

આહા! ભવના અંત (લાવવા), ભવ કરી-કરીને, એક નિગોદમાં એક શ્વાસમાં અઢાર ભવ! બાપુ એ શું છે ભાઈ! પ્રભુ તો એમ કહે છે, 'રત્નકરંડ - શ્રાવકાયાર' માં લખ્યું છે. નરકમાં પ્રભુ! તેં એટલું દુઃખ સહન કર્યું કે તારી એક ક્ષણનું દુઃખ કરોડ જીભે ને કરોડ ભવે ન કહી શકાય, પ્રભુ! તેં એટલું દુઃખ સહન કર્યું છે. એવું તો એક ક્ષણનું હોં? એવું એવું તો તેંત્રીસ - તેંત્રીસ સાગર! પ્રભુ ત્યાં તું રહ્યો!

એટલું દુઃખ સહન કર્યું તો પણ અંદર (આત્મ) દ્રવ્યમાં કોઈ કમી નથી થઈ. દ્રવ્ય તો

પૂર્ણાનંદનો નાથ ભર્યો છે (પરિપૂર્ણ છે.) અહીં તો એમ કહે છે કે આ ઔદારિક (શરીરથી) ભિન્ન છે પણ એ ભિન્ન છે. એ શું ? કે દ્રવ્ય છે (આત્મદ્રવ્ય છે) એમાં અનંતગુણા ગુણ છે. આકાશના પ્રદેશથી પણ અનંતગુણા ગુણ છે.

એ અનંતગુણા ગુણ એનો ધરનારો ભગવાન આત્મા, એની જ્યારે દૈષ્ટિ કરે છે, પરથી (દૈષ્ટિ) ઉઠાવીને, બધાથી (દૈષ્ટિ) હઠાવીને, ત્યારે પર્યાયમાં જેટલા ગુણ છે, એટલા ગુણમાંની પર્યાયમાં વ્યક્ત - પ્રગટ અંશ દશા પ્રગટ થાય છે. જેટલા અનંતગુણ છે એટલા અનુભૂતિમાં એ અનંતગુણની વ્યક્ત દશા, એક સમયમાં અનંતગુણની વ્યક્ત દશા અનંતી પ્રગટ થાય છે. સમજાણું કાંઈ... ? અરે આવી વાતું વીતરાગ સિવાય ક્યાં છે બાપા ! વેદાંત ને (બીજા) ભલે વાતું ભલે બધી કરે, (એ) લોકો આત્મા, આત્મા... (પણ) કાંઈ છે નહીં. વીતરાગ સિવાય કોઈ કહી શકે નહીં ! સર્વજ્ઞોએ દેખ્યું છે, એમણે કહ્યું છે તે છે. જેનામાં સર્વજ્ઞ જ નથી, એણે તો વાતો કરી બધી કલ્પનાથી કરી છે બધી. આ તો ત્રણલોકના નાથ ત્રણલોકના જાણનાર સર્વજ્ઞ ! સર્વજ્ઞનો વિરહ જગતમાં ત્રણકાળમાં કદી હોતો નથી. ત્રણકાળમાં ત્રણલોકના જાણનારનો - કેવળીનો ત્રણકાળમાં વિરહ હોતો નથી. ભૂતકાળમાં રહ્યા ને અત્યારે છે ને ભવિષ્યમાં રહેશે. સમજાણું કાંઈ... ?

શું કહ્યું ? ત્રણકાળ ને ત્રણલોકમાં, ત્રણકાળને ત્રણલોકના જાણનારનો ક્યારે ય વિરહ હોતો નથી, ભૂતકાળમાં ભગવાન (અરિહંત) હતા, અત્યારે પણ છે ને ભવિષ્યમાં પણ રહેશે, સમજાણું કાંઈ ? એ સર્વજ્ઞ ભગવાને સર્વ જોયું - દેખ્યું એ વાણીમાં આવ્યું. એ સંતોએ અહીં વાત કહી, આડતિયા થઈને (કહ્યું) માલ સર્વજ્ઞનો છે એ સંતો - અનુભવીઓ, કેવળીના કેડાયતો, આડતિયા થઈને - આડતિયા સમજતે હો ? વેપારી... આડતિયા થઈને (સંતો, સર્વજ્ઞનો માલ) આપે છે, જગતને ! કે માર્ગ આ છે આ વસ્તુ છે. આહાહા ! માનવું પ્રભુ તારા અધિકારની વાત છે. વસ્તુ તો આ છે. આહાહા !

ઔદારિક, વૈક્રિયિક (આદિ) શરીર છે. નારકી, દેવોને વૈક્રિયિક શરીર હોય છે એ પણ પુદ્ગલની પર્યાય છે. ભગવાન (આત્મા) એનાથી ભિન્ન છે, અંદર !

એ ક્યારે ભિન્ન છે ? કે અનુભૂતિ હો ત્યારે ભિન્ન છે, એવી (ખબર) માલૂમ થાય છે. વિષય, બાપુ ! આ તો વીતરાગ ત્રણલોકના નાથ (તીર્થંકર - સર્વજ્ઞ) આહાહા ! ભાઈ, જેને ઈન્દ્રો સાંભળવા આવે. ઈન્દ્ર - સુધર્મ દેવલોકનો ઈન્દ્ર, એક ભવતારી છે, સુધર્મ દેવલોક છે ને બત્રીસ લાખ વિમાન, એક એક વિમાનમાં અસંખ્ય દેવ ! કોઈ (વિમાનમાં) થોડા પણ અસંખ્યવાળા છે. થોડા અસંખ્ય વિમાન થોડા, અસંખ્યવાળા ઘણાં છે. એનો સ્વામી, સુધર્મ ઈન્દ્ર અત્યારે છે, એક ભવતારી છે ત્યાંથી મનુષ્ય થઈને મોક્ષમાં જવાવાળા છે એવો સિદ્ધાંતમાં લેખ છે. અને એની પટરાણી ઈન્દ્રાણી છે એ પણ એક ભવ કરીને મોક્ષ જવાવાળી છે, એ જ્યારે સાંભળવા આવે છે - સાંભળવા આવે છે તે વાણી કેવી હશે ! ત્રણ જ્ઞાન, એકાવતારી, બત્રીસલાખ વિમાનનો સાહેબો, (એ બધું) છોડીને ભગવાનની વાણી સાંભળવા આવે. તે વાણી કેવી હશે ! ભાઈ, લ્યો ! દયા પાળો, વ્રત કરો એવી (હશે ?) એવી તો કુંભારેય વાતું કરે છે. આહાહા !

અહીં તો પરમાત્મા ! એનું કહેલું સંતો કહે છે જગતને ! વૈક્રિયિક શરીરથી તું જુદો છો.

આહારક શરીરથી પણ તું ભિન્ન છે, આહારક શરીર મુનિને હોય છે. એ આહારક શરીરથી તું ભિન્ન છે. ક્યારે ? અનુભૂતિ થાય ત્યારે ! આત્મા, અનંત અનંત આનંદનો સાગર પ્રભુ ! જેમાં અતીન્દ્રિય આનંદ ઠસ્સોઠસ્સ ભર્યો છે. ભગવાન આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદ, અતીન્દ્રિય શાંતિ અતીન્દ્રિય સ્વચ્છતા - અતીન્દ્રિય ઈશ્વરતા પૂર્ણ ભરી છે એવું દૈષ્ટિમાં અનુભવમાં - અનુભૂતિમાં હોય ત્યારે એ આહારક શરીરથી ભિન્ન (છે) એવું ભાન થયું. તેજસ શરીરથી ભિન્ન છે, તેજસ શરીર છે ને એક અંદર, એનાથી (આત્મા) ભિન્ન છે કાર્મણ શરીરથી ભિન્ન છે દેખો ! કાર્મણ શરીર છે. વિશેષ કર્મની પ્રકૃતિ ૧૪૮ હોય છે પણ સામાન્ય પ્રાણીને એકસો અડતાલીસ ન હોય. આહારકને એ ન હોય. તીર્થંકરપદ તેને થોડી હોય છે. પણ એ બધું કાર્મણ શરીર આખું પિંડ છે એની જે પર્યાય કાર્મણ શરીર છે એ જડની પર્યાય છે. (પુદ્ગલ) દ્રવ્ય છે અને દ્રવ્યના ગુણ છે એ તો કાયમી છે. પણ કાર્મણરૂપ પર્યાય થાય છે એ તો અવસ્થા છે.

શું કીધું ? કાર્મણ શરીરની પર્યાય કેમ કીધી કે વસ્તુ જે છે અંદર પરમાણું તો (એ તો) અંદર કાયમી ચીજ છે અને એમાં રંગ - ગંધ - વર્ણ - સ્પર્શ (આદિ) ગુણ એ - પણ કાયમી છે અને આ જે પર્યાય કર્મની એ તો પર્યાય છે, અવસ્થા છે. અવસ્થા બદલી જાય છે સમયે સમયે બદલે છે અને કોઈ તો કાર્મણ શરીરની પર્યાય બદલીને અકર્મરૂપ પર્યાય થઈ જાય છે. તો એ કાર્મણ શરીર પુદ્ગલની પર્યાય છે. આહાહાહા ! એનાથી ભગવાન આત્મા ભિન્ન છે. કાર્મણ શરીરથી (આત્મા) ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ... ?

આત્મામાં કર્મ છે જ નહીં, કર્મમાં આત્મા છે જ નહીં. કર્મ, કર્મમાં રહ્યા ભગવાન ભગવાનમાં છે. લોકો કહે છે ને અમને કર્મ હેરાન કરે છે, બિલકુલ જૂઠી વાત છે. કર્મ જડ છે, જડ આત્માને અડતુંય નથી, આત્મા જડને સ્પર્શતો ય નથી. તું તારી ઊંધી - ઊલટી દૈષ્ટિથી હેરાન થાય છે. સમજાણું કાંઈ ? તને તારું ભાન નથી કે હું કોણ છું ? હું રાગ છું કે હું એક સમયની પર્યાય છું, હું પુણ્ય કરવાવાળો છું - દયા, દાન કરવાવાળો છું ને પાપનો કરવાવાળો હું છું એવી માન્યતા (અભિપ્રાય) છે તો તારી દૈષ્ટિ વિપરીત છે, એ કર્મ કોઈ દૈષ્ટિ વિપરીત કરાવી છે, એવું છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

ભક્તિમાં આવે છે - ભજનમાં આવે છે - ભક્તિ (માં) “ કર્મ બિચારે કૌન ભૂલ મેરી અધિકાઈ ” - કોણ સમજે ! આ તો કર્મને લઈને વિકાર થાય - કર્મને લઈને (જીવ) રખડે છે આમ માન્યા કરે. અહીંયા તો કહે છે, કર્મ, શરીર જ તારી ચીજમાં (આત્મામાં) નથી. ‘ કર્મ બિચારે કૌન, ભૂલ મેરી અધિકાઈ ’ - મેં ભૂલ કરી એથી મારામાં દોષ થયો, કર્મથી કોઈ ભૂલ થતી નથી. સમજાણું કાંઈ ?

એમાં આવે છે ને ! ‘ કર્મ બિચારે કૌન, ભૂલ મેરી અધિકાઈ, અગ્નિ સહે ઘનઘાત, લોહકી સંગત પાયી ’ - અગ્નિ એકલી હોય તો (માથે) ઘણ નથી પડતા, પણ અગ્નિ લોઢાના સંગમાં જાય છે તો (માથે) ઘણ પડે છે. (એમ આત્મા) કાર્મણ શરીરનું લક્ષ કરે છે તો એ આત્મા દુઃખી થાય છે. અત્યારે તો એવું ચાલ્યું છે કે કર્મને લઈને વિકાર થાય ને કર્મ હટે તો આત્મામાં ગુણ થાય, બિલકુલ જૂઠી વાત, કર્મ તો જડ છે. એ આત્મામાં છે જ નહીં, આત્મામાં છે જ નહીં એ આત્માને નુકસાન કરે ? અને કર્મનો કંઈ ક્ષયોપશમ થાય તો આત્મામાં જ્ઞાન થાય, એ જૂઠી

વાત છે. પોતાની - આપણી પર્યાયમાં નિર્મળતા પ્રગટ થાય તો ક્ષયોપશમ થાય છે, એ પોતાથી થાય છે. એ કહે છે દેખો ! કાર્મણ શરીર છે તે બધાય - પાંચ (પ્રકારના) શરીર છે, એ કહ્યું ને ! બધા ય જીવના નથી. એ બધા ય (શરીર) જીવના નથી. આહાહા ! કેમ ? કે એ પુદ્ગલદ્રવ્યના પરિણામમય હોવાથી, એ કાર્મણ (આદિ) શરીર પુદ્ગલદ્રવ્યની પર્યાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

(કર્મની) ૧૪૮ પ્રકૃતિ છે ને પેટાભેદ - કર્મ ૮ નાં ૧૪૮ પેટાભેદ, ઉત્કૃષ્ટ હોય એનાં સમકિતીને, કોઈ મિથ્યાદૈષ્ટિને આહારક શરીરને તીર્થંકર પ્રકૃતિ પણ હોતી નથી, પણ ઉત્કૃષ્ટ કોઈને હોય તો એકસો અડતાલીસ બીજાને એકસોવીસ ને એકસો બાવીસ, એકસો બાવીસ સત્તામાં હો, એકસોવીસ ઉદયમાં હો, એ જરી ઝીણી વાત છે થોડી, અને સમકિતી હોય એને ૧૪૮ પણ પ્રકૃતિ હો. સમજાણું કાંઈ ? પણ એ બધી પ્રકૃતિ કાર્મણની પર્યાય છે. જેને ઝેરના ઝાડ કહ્યા છે, સમયસારમાં પાછળ ૧૪૮ પ્રકૃતિ ઝેરના ઝાડ છે. ઝેર છે એ પ્રકૃતિ, ભગવાન અમૃતના કલ્પવૃક્ષ છે. ભગવાન આત્મા તો અમૃતનો કામધેનૂ આત્મા છે જ્યારે જ્યારે ઈચ્છે ત્યારે ત્યારે અમૃત આનંદ આવે છે. પણ એ આત્મા પરથી ભિન્ન એવી પર્યાય દ્રવ્ય તરફ ઝૂકી અને પોતાનામાં અનુભવ થયો આનંદનો અને અનંતગુણની એક સમયમાં અંશરૂપ વ્યક્તદશા અનુભવમાં આવી, એકલા આનંદનો અનુભવ (એમ) નહીં - અનુભૂતિમાં જેટલા ગુણ છે અનંતા અનંત એ બધાની એકસમયમાં વ્યક્ત પર્યાયનો અનુભવ હો, એનું નામ (આત્માની) અનુભૂતિ કહેવામાં આવે છે. એવી અનુભૂતિમાં ભગવાન (આત્મા) પાંચે શરીરથી ભિન્ન છે, અનુભૂતિથી પાંચેય શરીરથી ભિન્ન છે. (અનુભૂતિ વિના) એકલા ભિન્ન ભિન્ન કરે એમ ભિન્ન છે નહીં. આવું છે, ભગવાન ! આહાહાહા !

આ ત્રણલોકના નાથ (તીર્થંકરદેવ) જેને એક સમયમાં ત્રણકાળ - ત્રણલોક જણાય ગયા છે એની દિવ્યધ્વનિનું શું કહેવું ! એ દિવ્યધ્વનિના કહેનારા આ સંતો છે ભગવંત છે. આંહી આચાર્ય ભગવાન છે 'ભગ' નામ આનંદ આદિ લક્ષ્મી 'વાન' નામ સ્વરૂપ એ ભગવાન છે. ભગ નામ લક્ષ્મી સત્ હોય છે આનંદ આદિ એનો વાન, એનું સ્વરૂપ છે એ ભગવાન છે આત્મા ! આહાહાહા !

શક્તિએ તો (બધા) ભગવાન છે, પણ આચાર્ય આદિ તો વ્યક્તિએ ભગવાન થઈ ગયા છે. આ વ્યક્તિ એટલે પ્રગટતા, પર્યાયમાં ભગવાન થયા છે. પ્રવચનસારમાં આખિરમાં પાંચ ગાથા છે એમાં તો એવું લીધું છે કે સંતો જે મોક્ષમાર્ગમાં આવ્યા, એને તો અમે મોક્ષતત્ત્વ કહીએ છીએ. આવું (લખાણમાં) છે. પાંચ રત્નની ગાથા છે. 'પ્રવચનસાર' આખિરમાં છે.

જે મુનિઓને આત્મજ્ઞાનને આનંદનો અનુભવ થયો - ઉગ્ર આનંદનો અનુભવ થયો તો એમને અમે મોક્ષ જ કહીએ છીએ, મોક્ષતત્ત્વ જ કહે છે. મોક્ષમાર્ગના તત્ત્વમાં આવ્યા તો મોક્ષતત્ત્વ જ કહીએ છીએ. (શ્રોતા:- ચાલતા - ફરતા સિદ્ધ) હો, એ સિદ્ધ ચાલે છે ક્યાં, એ તો અંદરમાં (લીન) છે. હાલે એ તો જડ છે. પોતાની પર્યાય અંદર ગતિ કરે છે પણ પોતાની ક્રિયાવતી શક્તિના કારણે હલે છે. આ શરીર હલ્યું માટે હાલે છે એવું છે નહીં. અહીંયા અંદર પ્રદેશ છે આમ ચાલે છે એ પોતાની ક્રિયાવતી શક્તિને કારણે કંપન છે અને કંપન છે આંહી એ પણ યોગગુણનું કંપન છે. એ શરીરને કારણે એને છે નહીં, અને એના કારણથી શરીરમાં કંપન

આવ્યુ એવું છે નહીં, આ આમ - આમ આ રીતે થાય છે એ જડની પર્યાય છે, જડમાં થાય છે. ઝીણી વાત છે પ્રભુ !

એ કહ્યું નથી આ પહેલું (કે) પગ ચાલે છે તો જમીનને અડે છે ચાલતાં - ચાલતાં એવું છે નહીં. ભાઈ ! કોઈ પદાર્થની વિસ્મયતા એવી છે પગ અડે છે જમીનને, બિલકુલ નહીં (એમ નથી.) પોતાના આધારથી પરમાણુમાં આધાર નામનો ગુણ છે, પરમાણુમાં આધાર, કર્તા (કર્મ - કરણ- સંપ્રદાન - અપાદાન) અધિકરણ - આધાર, છ કારક ગુણ છે. એ (પગ) પોતાના આધારથી ચાલે છે. નીચેના આધારથી નહીં, આ વાત તો બાપુ જૈન વીતરાગનું તત્ત્વ ! એ વિસ્મયકારી છે. આહાહાહા !

હવે, આગળ કહે છે કે (જમીનને પગ) અડયા વિના હાલે છે (કોઈ કહેશે) ગાંડા છે, પાગલ છે (પણ ભાઈ !) સાંભળને હવે એકવાર, એ તો કહ્યું ને (સમયસાર) ત્રીજી ગાથામાં (આવ્યું કે) દરેક દ્રવ્ય પોતાના ગુણ - પર્યાયને ચૂંબે છે, પરને ચૂંબતું નથી. એ આલિંગન કરતું નથી, એમ પગ નીચેની જમીનને અડતો નથી - આલિંગન કરે નહીં સ્પર્શે નહીં - અડતો નથી એમ લખ્યું છે ગુજરાતી ભાષામાં, તમારે છૂતે નહીં. આહાહાહા !

અહીં કહે છે કે પાંચેય (પ્રકારના) શરીર ભગવાન આત્મામાં નથી, કર્મ કર્મમાં રહ્યા, પોતાનો ભગવાન પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ પ્રભુ (આત્માની) અનુભૂતિ થઈ, સમ્યક્દર્શન- જ્ઞાન - શાંતિ પ્રગટી ત્યારે તો એ પરથી (પરદ્રવ્યોથી) હું ભિન્ન છું અને મારાથી એ ભિન્ન છે એવો અનુભવ થયો. મારી અનુભૂતિમાં એ (શરીર) આવ્યા નહીં. કાર્મણ શરીર આદિ મારી અનુભૂતિમાં ન આવ્યું. આહાહાહા ! સમજાણું કાંઈ... ?

ભાઈ ! આ તો સંતોની - દિગમ્બર સંતોની વાણી ! આ કાંઈ કોઈ, અલૌકિક બાપુ ! એક એક પદ સમજવું - આ અંતરની ચીજ છે એ પાંચ શરીરથી ભિન્ન છે.

સમયતુરસ સંસ્થાન (એટલે) એકદમ સરખું શરીર, સમયતુરસ - ચારે બાજુથી સરખું જે સંસ્થાન, એ પણ આત્મામાં નથી. એ તો જડની પર્યાય છે. જેમ પોતાની અનુભૂતિની પર્યાય છે - અનુભૂતિ પર્યાય છે તેમ એ સમયતુરસ પુદ્ગલની પર્યાય છે તો એનાથી હું ભિન્ન છું. ક્યારે ? કે મારી અનુભૂતિ પર્યાયથી એ ભિન્ન છે. માટે મારાથી એ ભિન્ન છે. પુદ્ગલ પર્યાયથી હું ભિન્ન છું. આહાહાહા ! આવી વાતું. કાંઈક અભ્યાસ - થોડો ઘણો જોઈએ. દ્રવ્ય - ગુણ - પર્યાય આ, તો (કેટલાકે) દ્રવ્ય - ગુણ - પર્યાયનું નામે ય (ન સાંભળ્યું હોય) નામે ય આવડે નહીં, હવે એને શી રીતે સમજાવવું !!

એ સમયતુરસ સંસ્થાન, એ પુદ્ગલ જે દ્રવ્ય છે, એના ગુણ છે અને એની સમયતુરસ એ પર્યાય છે. સમયતુરસ એ ગુણ નહીં એ ત્રણ (દ્રવ્ય - ગુણ - પર્યાય) આવી ગયા, એ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે, એમાં ગુણ કાયમ રહેવાવાળા, સમયતુરસ સંસ્થાન એ જે છે એ એની પર્યાય છે એ પર્યાય, પુદ્ગલ પરિણામમય છે. એ ત્રણે મારામાં નથી, કેમ કે હું ચૈતન્યદ્રવ્ય આનંદ છું ત્રિકાળ આનંદઆદિ ગુણ ત્રિકાળ અને મારી પર્યાય અનુભૂતિમાં આનંદની પર્યાય આવી એ ત્રણેમાં હું છું, એનામાં (પુદ્ગલમાં) હું નથી. એ ત્રણે મારામાં નથી. આવી ઝીણી વાત ! સંતોએ - પંચમઆરાના સંતો પંચમઆરાના શ્રોતા માટે તો આ કહે છે. એમ કોઈ કહે કે આ

વાત કોઈ ચોથા આરા માટે, તો આ કોને કહે છે ? પંચમઆરાના શ્રોતાને તે કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ... ?

(શ્રોતા:- એમ અપ્રતિબુદ્ધને સમજાવે !) આ તદ્દન અજ્ઞાની હોય એને સમજાવે છે, (સમયસાર) ૩૮ ગાથામાં એવો પાઠ છે. અને તે પંચમઆરાનો શ્રોતા તદ્દન અપ્રતિબુદ્ધ (અનાદિ) અજ્ઞાની એને સમજાવ્યો, પાઠ એવો આડત્રીસગાથા, અને એ સમજી ગયો (અને પોતે કહે છે) અરે ! હું તો દર્શન- જ્ઞાન - ચારિત્રના પરિણમન કરવાવાળો, આ મારી દશા છે. એવો (પાઠ છે) ૩૮ ગાથામાં, શ્રોતા હોં ? એટલે કોઈ એમ કહે કે પંચમઆરામાં અત્યારે શુભઆચાર હોય (શુદ્ધ ન હોય) સે સુખસાગર છે ને કોઈ એણે કહ્યું છે, પંચમઆરામાં શુભજોગ જ હોય છે. એમ કહે છે. અરરર ! છાપામાં આવ્યું છે. અરે, ભગવાન ! શુભજોગ જ હોય તો તો ધર્મ થતો નથી, (અહીંયા) આ તો કહે છે - અનુભૂતિ ! પંચમઆરાના શ્રોતાને પણ અનુભૂતિ (આત્માની) થાય છે, કરે તો.... કહેનારને તો છે જ (અનુભૂતિ) સંતો છે. એ સમયતુરસ એ સંસ્થાન આત્મામાં નથી.

વિશેષ કહેશે. (શ્રોતા:- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)